

Adaptar, o no adaptar, vet aquí el dilema

La gelosia d'Otel·lo, l'ambició de Macbeth, la picaresca de Falstaff, els dubtes existencials de Hamlet o l'amor impossible de Romeo i Julieta són temes tan vigents avui com en el moment de ser creats per Shakespeare. Quatre noves versions ens demostraran enguany que la intuïció del bard de Stratford encara és un reclam ben suculent.

Quan William Shakespeare es moria el 1616 a Stratford-on-Avon, la seva ciutat natal, deixava al darrere una extensa producció literària que incloïa tragèdies, comèdies, dramas històrics i poesia. Shakespeare no s'hauria distingit gaire dels seus contemporanis Robert Greene o John Fletcher, si les seves obres no haguessin esdevingut amb el pas dels segles clàssics universals. Així l'escriptor va adaptar a la seva època llegendes i rondalles que corrien en boca de tothom, que omplia de referències la mitologia clàssica grega i romana. El cinema, per la seva banda, i ja des de bon començament, va veure en la producció shakespeariana una font inesgotable d'històries i de personatges estereotipats, fàcilment assimilables tant per un ciutadà de Tòquio com per una grangera de Kansas i, per tant, susceptibles de ser un èxit comercial. I el que per a la literatura és el text, per al cinema, mitjà d'entreteniment per antonomàsia del segle XX, ho és la imatge. Una imatge que el públic cada vegada exigeix que sigui més atraent. Per això no és gens estrany que si els anys 60 Romeo es diu Tony i, a Julieta, li canvien el nom per Maria, i ja no viuen a Verona sinó a Nova York cantant al ritme

de *West Side Story*, o els 90 Montescos i Capulets viuen a Verona Beach, enmig de *drag-queens*, pastillers i mafiosos, i s'anihilen a ritme de videoclip, és perquè hom ha rentat la cara dels clàssics polsegosos per atreure un públic que potser mai no ha obert un llibre.

Prop de quatre-centes adaptacions. Les obres de Shakespeare, amb els seus arguments plens d'acció, romanticisme i violència, sempre han estat a disposició dels productors de cinema, que no han de pagar drets d'autor per portar-les a la pantalla —com no n'han de pagar de la Bíblia—. I així, des dels inicis del cinema, cridaren l'atenció dels directors i se'n van arribar a fer prop de quatre-centes adaptacions diferents; encara que algunes, com les que rodà Georges Méliès el 1907, no passen de ser meres filmacions d'algun moment destacat de *Hamlet* o de *Juli Cèsar*, que interpretà ell mateix. La Vitagraph, una de les primeres companyies de cinema nord-americanes, en va ser una de les pioneres produint l'any 1912 una sèrie de versions de deu minuts de durada en què recollia breus interpretacions shakespearianes dels millors actors de l'època, com ara Florence Turner, Julia Gordon o William

Ramous. Ja el 1916 dues companyies rivals, la Metro i la Fox, competien per atreure el públic amb dues adaptacions de *Romeo i Julieta*: mentre la de la Metro comptava amb Francis X. Bushman de Romeo i Beverly Bayne de Julieta, a la de la Fox era la vampiressa Theda Bara qui interpretava la dolça Julieta, i Harry Hilliard hi feia de Romeo.

Naturalment, en aquesta etapa no es podia sentir ni un borrall del text original i la majoria d'aquestes pel·lícules es limitaven a breus muntatges farcits de gesticulacions melodramàtiques acompanyades d'uns quants rètols explicatius que volien mantenir els espectadors al corrent del que passava, cosa que només era possible en països de parla anglesa, amb un públic mínimament familiaritzat amb els arguments. No hem d'oblidar que, en el fons, es tractava de teatre

Mel Gibson interpretant Hamlet i Marlon Brando fent de Juli Cèsar. Dues formes d'interpretar Shakespeare.

Al costat, Sir Laurence Olivier interpretant Enric V, en la versió que ell mateix dirigí el 1945. Baix, cartell de l'*Otel·lo* d'Orson Welles, guanyadora de la Palma d'Or al festival de Canes de 1952.

filmat, i que el mitjà audiovisual havia d'aportar-hi quelcom de nou, més enllà de les obres originals: tenien més èxit, doncs, les obres plenes d'intriga, d'emoció, de suspens, de duels amb espases i de morts per sorpresa. Per això una de les més adaptades va ser *Hamlet*, i se'n destaca la curiosa versió que en va fer l'excelsa Sarah Bernhardt o la que interpretà la danesa Asta Nielsen, basant-se en la idea (extreta d'un llibre americà sobre el tema) que Hamlet era una dona, obligada a ocultar el seu veritable sexe per poder heretar el tron de Dinamarca. Fins i tot Greta Garbo va tenir un cert interès a intèrpretar el príncep turmentat, amb la condició que fos dirigida per George Cukor; però l'aventura amb la Divina no es duagué a terme i el públic és qui més hi va perdre. Ara, l'adaptació més costosa i llarga de l'època fou el *Hamlet* de Sir Johnston Forbes-Robertson. La pel·lícula, rodada el 1913, va arribar a costar deu mil lliures i durava cent minuts, cosa insòlita aleshores. Durant molt de temps

ARXIU aquesta obra mestra va estar amagada fins que, per fortuna, el 1958, el gendre de Forbes-Robertson la va trobar i la lliurà a l'Arxiu Nacional britànic, on la restauraren i la reestrenaren amb tots els honors.

Glamour al servei de la literatura.. Hollywood va acollir els arguments de Shakespeare com una mera excusa per a

recrear passions i drames enmig d'unes ambientacions de luxe. Poc importava que les estrelles no s'adeqüessin gaire als papers que els assignaven o que els textos s'escurcessin convenientment segons els gustos i l'enteniment de l'americà mitjà. Sorprenentment, va ser la Warner, l'estudi més poc després de l'època, qui va gosar invertir tot el seu talent i mitjans en l'adaptació d'*El somni d'una nit d'estiu*. Tot i disposar de la im-

pressionant escenografia d'Anton Grot, de l'acurat vestuari de Max Ree i d'estrelles reconegudes com Olivia de Havilland, James Cagney o Mickey Rooney, el film va ser trinxat per la crítica. Com també ho va ser la carrinclona versió que George Cukor va realitzar el 1936 de *Romeo i Ju-*

Actualment, Kenneth Branagh és el director més dotat per adaptar Shakespeare al cinema, usant tots els recursos que permet el mitjà.

lieta, on uns exquisits decorats i el vestuari d'Adrian no podien amagar que Norma Shearer i Leslie Howard distaven molt de ser la parella d'adolescents requerida. Va ser més afortunat el *Juli Cèsar* de Joseph L. Mankiewicz del 1953, que es va saber envoltar de la plana major d'actors anglesos (garantia de qualitat, per tant) com John Gielgud, James Mason o Deborah Kerr, contraposant-los a un Marlon Brando ascendent i comercial.

Caldria esperar que un actor britànic traslladat a Hollywood es prengués el fet de dur a la pantalla les obres de Shakespeare com una croada personal. Encara que Laurence Olivier ja havia participat com a actor el 1936 en una versió anglesa d'*Al vostre gust*, no va ser fins l'any 1944 que va acceptar l'encàrrec de portar a terme l'*Enric V*, obra patriòtica per excel·lència, i més en aquells temps de guerra. L'actor va buscar un director que es reponsabilitzés del treball, però com que no va poder comptar amb el seu amic William Wyler, va seguir la màxima *do it yourself* i va dirigir-la i intèrpretar-la ell mateix. El film es va rodar en un tecnicolor incipient, i si bé es va reduir un 25% el text original, per engrescar l'acció s'hi va afegir la seqüència espectacular de la batalla d'Agincourt i la mort de Falstaff (que va manllevar d'*Enric IV*). No va tenir l'èxit de públic que se n'esperava, però Olivier hi va tornar amb una nova versió de *Hamlet*. Tot i que tenia dubtes sobre l'adequació al paper principal (l'actor era molt més gran que no se suposa que havia de ser el príncep danès), la seva versió, rodada en un acurat blanc i negre, va ser considerada la d'un geni. Aquell any va arrasar els òscars de l'Acadèmia i va ajudar a engrandir el seu prestigi de director de qualitat. La trilogia es completà amb *Ricard III*, en què Olivier, a més de dirigir-la, hi interpretava el deformat monarca. Les seves obres, encara que lloades per la crítica i plenes de recursos audiovisuals i amb actors avesats a interpretar Shakespeare, no van tenir l'acolliment esperat, especialment als Estats Units, on el públic no era propens a suportar més de dues hores de diàleg, amb escassos moments de diversió intranscendent, la qual cosa va fer que els productors no s'animessin a finançar-li una versió de *Macbeth*.

Més tard s'hi afegí un altre geni del setè art, a revitalitzar l'obra de Shakespeare: Orson Welles es va atrevir el 1949 a fer un *Macbeth*, destrossat per la crítica, tot i que aprofundia més en la psicologia dels personatges i que dotava

l'ambientació d'una estètica tenebrista heretada dels expressionistes alemanys. Molt més lenta i costosa va ser l'elaboració d'*Otel·lo*, amb aturades contínues quan s'acabava el pressupost i un repartiment internacional difícil de posar d'acord. El film es va estrenar, finalment, al Festival de Canes el 1952 i, encara que guanyà el Grand Prix, la United Artists no la va estrenar a Nova York fins tres anys més tard. El públic no va respondre tampoc com s'esperava i Welles mai més no va poder treure's de sobre el deute econòmic contret. Malgrat tot, el 1966 decidia de rodar *Campanades a mitjanit*, una de les millors aproximacions al món shakespeareà.

El repte de la modernitat. Els anys seixanta van arribar al cinema amb aires de revolució juvenil. Les pel·lícules es fan més atrevides, segons patrons *underground*, per tal de competir amb la televisió i potenciar precisament allò que aquesta no podia oferir: grans formats, arguments més agosarats, sexe i violència sense límit. No era, doncs, el moment ideal per a grans produccions històriques ni per a feixugues adaptacions literàries amb aires de classicisme. Així, entre el públic americà del Mitjà Oest va sorprendre força la decisió d'adaptar *Romeo i Julieta*, però aquest cop traslladant l'acció de la Verona renaixentista a la Nova York contemporània. A *West Side Story* ja no seran Montescos i Capulets els qui lluitaran, sinó

Jets i Sharks, o cosa que és igual, irlandesos i porto-riquesos desitjosos de controlar els carrers d'un barri suburbial. El film va ser un èxit sense precedents, va reactivar el gènere musical i va animar els altres directors a reintroduir en el cinema el món de Shakespeare.

Franco Zeffirelli, ex-ajudant de direcció de Visconti, s'anava creant un nom de prestigi com a cineasta i escenògraf quan la companyia de teatre anglesa The Old Vic el va convidar a dirigir una producció de *Romeo i Julieta*. Zeffirelli ja havia temptejat el terreny el 1967 dirigint una versió de *L'amansiment de l'arpia*, per al lluïment personal de la parella de moda, Richard Burton i Elizabeth Taylor, en què ja s'entreveia el que seria una constant de les seves adaptacions: una total recreació en el vestuari i la decoració, i uns actors de renom que servissin de ganxo comercial. Comptat i debatut, la seva versió dels amants de Verona va resultar una de les més rellevants del seu temps i, encara que la qualitat dels actors principals no era a l'alçada de les circumstàncies, com a mínim tenien l'edat i la voluntat adequades al paper. Evidentment, no totes les adaptacions de Zeffirelli van ser un èxit: l'*Otel·lo* del 1985, interpretat per Plácido Domingo en versió operística, no va passar d'un resultat més que discret. Més sort va tenir el letal Mel Gibson prestant el rostre al confús Hamlet, entre un repartiment d'impacte en què figuraven Alan Ba-

tes i Glenn Close i més estrelles.

Es indispensable de reconèixer la universalitat dels personatges shakespeareans per a entendre l'atracció que poden desvetllar en un director tan diametralment oposat a Hollywood com és Akira Kurosawa. Així el 1963 s'inspira en *Hamlet* per realitzar el film *Kagemusha* i, posteriorment, en *Macbeth* per fer *Tron de sang*, una obra molt per sobre d'adaptacions més fidedignes, com *Ran*, del 1985, en què adaptava *El rei Lear* al Japó medieval. A aquestes obres més exòtiques, hauríem d'afegir-hi l'abundosa producció russa que ja el 1955 adaptava amb força encert *Nit de reis*, de Ian Fried, l'*Otel·lo* de Serguei Iútkevitx o les versions del director Grigori Kozintsev. A l'estat espanyol, en canvi, el món

Liz Taylor, en una imatge de 'L'amansiment de l'arpia'. Les adaptacions de Franco Zeffirelli es caracteritzaven per una total recreació del vestuari i la decoració i uns actors de renom que servissin de ganxo comercial.

Aties escolar del País Valencià

V. M. Rosselló i V. Gozálviz

La Universitat de València ha concebut el primer aties autòcton de la Comunitat Autònoma Valenciana. Aquesta és una obra de consulta útil i interessant per a totes aquelles persones encuciosides per la cultura de la nostra terra.

Universitat de València

Les aigües secretes

Ricard Pinyol

Les aigües secretes es debat entre el "poeta" fetillat per la paraula i el "despintor" de tants camins fressats.

Editorial Moll
"Balanguera", 78

Legislació d'ordenació del territori i urbanisme de les Illes Balears

Avel·lí Blasco

Aquesta recopilació reuneix de manera quasi exhaustiva les normes dictades per la CAIB sobre ordenació territorial i urbanística en sentit ampli, incloent-hi matèries connexes com ara camps de golf, medi ambient, aigües, etc.

Universitat de les Illes Balears

ARXIU

La versió de 'Romeo i Julieta' de George Cukor (dalt), protagonitzada per Leslie Howard i Norma Shearer, fou un fracàs. L'últim intent de portar al cinema aquest clàssic ha estat el de Baz Luhrmann, que s'atansa al mite des d'una visió trencadora.

shakespeareà sempre ha quedat una mica lluny, i només hi trobem una sorprenent adaptació de *La fiera recilla domada* el 1955, d'Antonio Román, que enfrontava Alberto Closas amb Carmen Sevilla. Més tard, el director Antoni Rovira-Bleta, inspirant-se en *Romeo i Julieta*, recrea els conflictes de dos amants separats per la família a *Los Tarantos*, el 1963.

Tornar a Shakespeare el que sempre li ha pertocat. Kenneth Branagh ha estat el restaurador, els

anys 90, de la magnificència i de l'esplendor del món shakespeareà. Branagh va irrompre amb força en el món teatral de la Royal Shakespeare Company i, posteriorment, a la gran pantalla. Ja des de la seva primera adaptació d'*Enric V* el 1989 va ser aclamat com l'hereu directe de Laurence Olivier, qualificació amb què no està plenament d'acord. En tot cas, s'ha de reconèixer com un director amb empena, agressiu i innovador, disposat a cercar més enllà de la carcassa dels personatges, veïllant sempre per l'equilibri, fent pel·lícules del gust de Hollywood sense traïr l'esperit de les obres del mestre. Si *Enric V* va ser un èxit sorpresa d'un director novell, l'encertada versió de *Molt soroll per no res* ja va ser l'apoteosi. Alabada com un cant genial i festiu a l'alegria, era brillant, emotiva, sàviament ambientada en una Toscana de postal i amb un repartiment que recordava els grans temps en què la Metro disposava de totes les seves estrelles en un sol film. Fins i tot va aconseguir que actors com Keanu Reeves o Michael Keaton no desentonessin al costat d'Emma Thompson o de Richard Briers. En canvi, per a l'*Otel·lo* d'Oliver Parker es va reservar un paper secundari, el pervers Iago, mentre que el seu amo era interpretat per Laurence Fishburne; per primer cop en la història del cinema un actor negre interpretava el moro de Venècia. La seva darrera aportació és *Hamlet*, d'excessiva durada, ambientada a mitjan segle XIX i amb un re-

partiment de luxe, que ha estat la sorpresa de la temporada. Els més escèptics han hagut de rendir-se a l'evidència: Branagh és un dels millors coneixedors del teatre shakespeareà i el més dotat per a adaptar-lo al cinema, usant tots els recursos que permet el mitjà.

Les influències de Shakespeare arriben més enllà de les seves pròpies obres, com s'ha pogut veure en produccions recents com *Looking for Richard* d'Al Pacino, *My Own Private Idaho* de Gus Van Sant o *Prospero's Book* de Peter Greenaway. Per una altra banda, una nova versió del *Somni d'una nit d'estiu* ha arribat a les pantalles de la mà de la prestigiosa Royal Shakespeare Company, i encara que es tracta de teatre filmat, hom ha mirat de suplir les mancances d'un pressupost fort amb molta imaginació i fantasia. En una altra òrbita, l'extravagant *Romeo i Julieta* de l'iconoclasta Baz Luhrmann s'apropa al mite des d'una visió trencadora.

En el mil·lenni que s'acosta els clàssics s'hauran d'adaptar amb una iconografia mestissa, a ritme de videoclip, amb cançons de moda i una barreja total de gèneres que van des del romanticisme més ensucrat fins a la violència de l'*spaghetti western* o el cinema gòtic de terror. Tot s'hi val per atreure els espectadors a les platees. Més o menys el que havia fet Shakespeare a la seva època: donar al públic el que aquest sempre havia volgut.

Guillem Medina

Tècniques d'entrevista per a professionals de la salut

Joan de Pablo Rabasso

Aquest llibre proporciona uns coneixements bàsics sobre les tècniques d'entrevista, útils per a tots els professionals de la salut.

Eumo Editorial

El secret d'Hiva Oa

Santiago Vilanova

Una novel·la apassionant sobre l'especulació artística i financera en aquest final de segle enfosquit pel narcotràfic i la destrucció del medi ambient.

Laertes
"Laertes", 19

3001: l'odissea final

Arthur C. Clarke

La fascinant conclusió de la sèrie de ciència-ficció de més èxit de tots els temps.

Edicions 62
"Èxits", 4